

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2025

STOCKHOLM 2025

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2025

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

vittherhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-68-6, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2025

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2025 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Gunnar Eriksson
- 25 Jan Svartvik

FÖREDRAG

- 37 Hans Kronning: *Om villkorskonstruktioner*
- 55 Frederick Whitling: *Kungen som grävde. Gustaf VI Adolf som arkeolog och kulturmecenat*
- 69 Gunnar Bjursell: *Den kulturella hjärnan*
- 85 Heikki Pihlajamäki: *Kolonialismen och den europeiska rättens första globalisering 1500–1800*
- 97 Gunnel Cederlöf: *Migrationsströmmar, kapital och tillfälligheter. Indien och Skandinavien under den industriella vändningen*
- 121 Anna Larsdotter: *Rettigska samlingarna*
- 143 Jenny Andersson: *Marknadsrevolution uppifrån och nerifrån*

- 157 Susanne Thedéen: *Framtiden och forskningen. Aktuella frågor på Riksantikvarieämbetet*
- 169 Mohammad Fazlhashemi: *Hoten mot den akademiska friheten*
- 179 Torun Lindholm Öjmyr: *Hur kan vi motverka kunskapsresistens?*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 193 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 199 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 211 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 223 Publikationer utgivna 21.3.2024–20.3.2025
- 225 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 242 Akademiens ledamöter i invalsordning
- 245 Ledamöternas fördelning på klasser
- 247 Avlidna ledamöter 21.3.2024–20.3.2025
- 248 Akademiens utskott och nämnder
- 254 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 255 Akademiens personal

HANS KRONNING

Om villkorskonstruktioner

Le monde des possibles m'a toujours été plus ouvert que celui de la contingence réelle. Marcel Proust, 1921

En minut till och vi hade blifvit bordade av honom.
Tidning för idrott, 1897

BRUKET AV VILLKORSKONSTRUKTIONER är karaktäristiskt för mänsklig kognition och kommunikation och kommer till användning bland annat i vardagligt (1) och vetenskapligt grundat beslutsfattande (2):

- (1) *Om jag gifter mig med henne, blir jag rik, men jag blir olycklig.*
- (2) *Om substans X tillförs, kommer symptom Y att försvinna.*

Villkorskonstruktioner används också bland annat för att utföra talhandlingar som att ”önska”, att ”hota” och att ”uttrycka känslor”.

Studiet av villkorskonstruktioner har en lång historia i den västerländska civilisationen. En företrädare för det vetenskapliga paradigmet som kallas formell semantik och som befinner sig mellan filosofi och språkvetenskap, uttrycker sig på följande sätt: ”In spite of 2000 years of research on conditionals, no consensus on what they mean and how they should be analyzed ha[s] emerged.”¹

Den teoretiska filosofin har främst ägnat sig åt studiet av logiskt giltiga slutledningar. Språkvetenskapen ägnar sig däremot åt det empiriskt grundade studiet av villkorskonstruktioner i olika språk och varieteter, oavsett om de utgör logiskt giltiga slutledningar eller ej. Denna empiriska

utforskning, som har en relativt sett kortare historia, är mindre utvecklade, bland annat på grund av de metodiska svårigheter som denna är förbunden med.

Prototypiska villkorskonstruktioner

Prototypiska villkorskonstruktioner brukar anses vara tvåsatskonstruktioner, i vilka den första satsen, som kallas *protasis* (*p*), inleds med den konditionala subjunktionen *om* i svenska och med *si* eller *se* (italienska) i de romanska språken och i vilka den andra satsen benämns *apodosis* (*q*) (tabell 1):

Tabell 1. Prototypiska villkorskonstruktioner.

	Prototypiska villkorskonstruktioner: <i>Om protasis (p), apodosis (q)</i>	Epistemisk attityd	Aktionsart
1.	<i>Om han gifter sig med henne, blir han rik.</i>	Neutral potentialitet	Telisk
2.	<i>Om han gifte sig med henne, skulle han bli rik.</i>	Svag potentialitet	Telisk
3.	<i>Om han var (vore) rik, skulle han gifta sig med henne.</i>	Öppen kontrafaktualitet	Atelisk
4.	<i>Om han hade gift sig med henne (hade varit rik), skulle han ha varit rik (ha gift sig med henne).</i>	Sluten kontrafaktualitet	Telisk/ Atelisk

Dessa konstruktioner kan indelas i fyra typer med avseende på den *epistemiska attityd* (neutral och svag potentialitet, öppen och sluten kontrafaktualitet) som talaren ger uttryck för. Denna attityd är i stor utsträckning avhängig av verbformerna och *aktionsarten* i de två satserna, vilka betecknar var sin *aktion* ('gifta sig', 'bli rik', 'vara rik').

I telisk actionsart innehåller aktionen en gräns ('gifta sig' [-gift/+gift], 'bli rik' [-rik/+rik]) och i atelisk actionsart saknas en dylik gräns ('vara rik' [...+rik, +rik...]). Telisk actionsart lokaliserar aktionen efter *nu* (tabell 1:1-2): aktionen är möjlig, potentiell. Atelisk actionsart lokaliserar aktionen i *nuet*: aktionen är inte möjlig i nuet, men kan ha varit möjlig i

det förflutna och kan bli möjlig i framtiden – kontrafaktualiteten är öppen (tabell 1: protasis i 3). I den fjärde konstruktionstypen är kontrafaktualiteten däremot sluten oavsett aktionsart (tabell 1:4): möjligheten framställs som definitivt upphävd. Denna konstruktionstyp kommer bland annat till användning vid kontrafaktisk historieskrivning:²

- (3) If Jackson *had not vetoed* the re-charter of the Second Bank of the United States in 1832, the inflation crisis of the 1830s *would not have taken place*. (Peter Temin, *The Jacksonian economy*, New York 1969)

Antalet icke-prototypiska villkorskonstruktioner är mycket stort. Så kan exempelvis verbformerna i icke-prototypiska *om*-konstruktioner som uttrycker sluten kontrafaktualitet innehålla *skulle*-former i protasis (*skulle gift mig*) och pluskvamperfekt (*hade varit*) i apodosis (4) eller samma verbform i båda satserna (*hade fått, hade gått*) (5):

- (4) [Välja brudtärna?] *Om jag skulle gift mig* nu så *hade* Lisette *varit* mitt klara val. (brollop.ifokus.se, 28.2.2008)
- (5) Idag hade vi inventering på Åhléns. *Hade gått kanon om* vi *hade fått stängt* igen hela huset. Kunderna är som galningar just nu ... sliter och drar i allt som har röd prislapp. (noggs.se/blogg, 28.12.2006)

De sammansatta verbformerna kan bli föremål för hjälpverbsellips (*skulle ha gift mig*) (4) och infinitiven i dessa former kan ersättas av supinum (*hade fått stängt*: dubbelsupinum) (5). I konstruktionerna kan apodosisinledaren *så* inskjutas (4), under förutsättning att protasis inleder konstruktionen (tabell 1:4). När protasis inte inleder den, kan ellips av pronomenet *det* förekomma (~~Det~~ *Hade gått kanon*) (5).

De icke-prototypiska konstruktionerna är ofta situationellt, socialt och/eller geografiskt markerade. Användningen av *skulle* [*ha*] i kontrafaktuella *om*-satser (4) är ”restriktiv i sverigesvenskt standardspråk”, men

däremot omarkerad i finlandssvenskan.³ Bruket av dubbelsupinum (5) är situationellt, socialt och geografiskt markerat.

Antalet villkorskonstruktioner som inte är *om*-inledda överstiger av allt att döma vida dem som är *om*-inledda och är antagligen vanligare än de *om*-inledda med avseende på antalet förekomster.

Verbformer och epistemisk attityd i olika språk

Det finns språk i vilka verbformerna i villkorskonstruktioner inte används för att ange epistemisk attityd i villkorskonstruktioner, som fallet är i svenska (tabell 1) och i romanska språk. Ofta nämns därvidlag östasiatiska språk som japanska. Så kan den japanska villkorskonstruktionen i (6) tolkas både som uttryck för potentialitet (6a) och för kontrafaktualitet (6b) beroende av kontexten:

- (6) Musuko ga ikite i-tara, ii noni naa!⁴
musuko 'son' *ga*_{SUBJECT MARKER} *ikite* 'alive' *i-tara* 'be-if', *ii* 'good' *noni*
UNEXPECTEDNESS *naa*_{EXCL}
- (6b) 'If my son is alive, I will be so happy!' [KONTEXT: 'Jag har inte fått något meddelande om att min son dött i olyckan']
- (6c) 'If my son were alive, I would be so happy!' [KONTEXT: 'Jag har fått ett meddelande att min son dött i olyckan']

I standarditalienska⁵ uttrycker inte verbmorfologin epistemisk attityd i någon utsträckning när villkorskonstruktionen återges i indirekt anföring i förfluten tid (*Han sade att om ...*) (7). Då används nämligen alltid pluskvamperfekt konjunktiv (*avesse sposata*) i protasis och sammansatt konditionalis (*sarebbe diventato*) i apodosis, oavsett om den epistemiska attityden i det ursprungliga yttrandet uttrycker *neutral* eller *svag potentialitet* (7a) eller *öppen* (7b) eller *sluten kontrafaktualitet* (7c) (telisk och atelisk aktionsart):

- (7) Disse che *se l'avesse sposata* (*fosse stato ricco*), *sarebbe diventato* ricco (*l'avrebbe sposata*).

ORDAGRANT: Han sade att *om* han *hade gift sig* med henne (*varit rik*), *skulle* han *ha blivit rik* (*gift sig* med henne).

- (7a) Han sade: *Om jag gifter (gifte)* mig med henne, *blir* jag (*skulle* jag *bli*) rik.
- (7b) Han sade: *Om jag var (vore)* rik, *skulle* jag *gifta mig* med henne.
- (7c) Han sade: *Om jag hade gift mig* med henne (*varit rik*), *skulle* jag *ha blivit rik* (*gift mig* med henne).

Liksom när det gäller östasiatiska språk är det kontexten som tillåter att den åsyftade epistemiska attityden kan fastställas.

I det följande ska två typer av villkorskonstruktioner, vilkas apodosis har ett framträdande *axiologiskt* värde ('önskvärd/oönskad', 'berömvärd/klandervärd'),⁶ studeras i svenska och i motsvarande konstruktioner i romanska språk. Framställningen bygger på belagda exempel, som inte tillåter statistisk behandling. I den mån som subjektiva kvantitativa uppskattningar används bygger dessa på den lätthet eller den svårighet med vilken det varit möjligt att belägga konstruktionen i fråga. Statistisk behandling är inte möjlig på grund av att konstruktionstyperna inte entydigt kan definieras *a priori*. Den tillgång till "megadata" som numera finns gör det emellertid möjligt att närmare precisera definitionen av konstruktionerna och förhoppningsvis förbättra den subjektiva kvantitativa uppskattningen av deras förekomst.

*Villkorskonstruktioner med potentiell pluskvamperfekt
och sammansatt konditionalis*

Pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis, som ju normalt uttrycker slutna kontrafaktualitet (tabell 1:4), används numera "normbrytande" även för att uttrycka svag potentialitet och en önskan att något ska bli fallet. Det axiologiska värdet i apodosis ('slå allt', 'betyda oerhört mycket', 'betyda allt') är alltid positivt markerat i dessa villkorskonstruktioner (8–10):

- (8) I sommar gör Kosovare Asllani, 33, sitt tionde mästerskap [...]: ”Ett guld för Sverige, *det hade ju slagit allt.*” (*Svenska Dagbladet*, 9.7.2023, s. 30)
- (9) [A:] Nån med storlek 38–39 som vill ha skorna ovan? Let me know så väljer jag någon av er! [B:] Hej Kenza! *Hade betytt oehört mycket* för mig *om* du *valde* att ge skorna till mig [...]. Ha det bäst så länge Kenza! (kenzas.se, 12.10.2013)
- (10) [A:] Nån med storlek 38–39 som vill ha skorna ovan? Let me know så väljer jag någon av er! [C:] Åh jag skulle jätte gärna vilja ha dom skorna. *Det skulle ha betytt allt om jag hade fått* dom. (kenzas.se, 12.10.2013)

Protasis kan få sitt uttryck till exempel i en *om*-sats (9–10) eller härledas från kontexten (8). I en eventuell *om*-sats används preteritum (9), som uttrycker svag potentialitet, eller oftare en sammansatt verbform (10), som här också uttrycker svag potentialitet. Protasis anger det önskade och apodosis utgör den axiologiska värderingen av det möjliga förverkligandet av det önskade. Språkbrukaren förefaller använda de sammansatta verbformerna, som betecknar slutet kontrafaktualitet, för att hon eller han inte vågar tro på att det önskade skulle kunna bli verklighet – en *grammatisk hyperbol*. Protasis uttrycker en axiologisk utvärdering av ett eventuellt förverkligande av apodosis med en *lexikal hyperbol* (’slå allt’ etcetera).

Denna typ av axiologiska villkorskonstruktioner används ofta (9–10) för att utföra en direktiv talhandling (’önska’) med hjälp av potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis som normalt uttrycker slutet kontrafaktualitet, men samma talhandling kan utföras med verbformer som betecknar neutral potentialitet (11) (tabell 1:1) och svag potentialitet (12) (tabell 1:2):

- (11) [Joanna till Kevin, vinnare av Idol 2008:] *Det betyder allt om du svarar* på mina frågor! (tv4.se, 13.12.2008)

- (12) [Den hemlöse mannens högsta önskan] Det *skulle betyda absolut allt* för mig *om* någon *tog emot* mig. Bara för den där enda dagen, kanske för ett par timmar. (*Aftonbladet*, 1.6.2017)

De tre typerna av verbformer som förekommer i dessa konstruktioner ger talaren möjlighet att uttrycka sin önskan på tre olika intensitetsnivåer: (11) exemplifierar den lägsta nivån (neutral potentialitet), (12) den näst lägsta nivån (svag potentialitet) och (10) den högsta nivån (potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis).

Det mesta tyder på att bruket av potentiell pluskvamperfekt och sammansatt konditionalis i dessa villkorskonstruktioner är en relativt ny företeelse. Även om det inte finns underlag för att bedöma när detta bruk uppstått och hur utbrett det är, bär de *normföreställningar*⁷ som kommer till uttryck bland annat i bloggar och sociala medier vittnesbörd om att det rör sig om ett nyare bruk (13):

- (13) ÅÅååh, vad jag irriterar mig på folk som skriver ”Det HADE varit roligt ...” när de menar ”Det SKULLE vara roligt ...” [...] Det låter ju som om personen ifråga tyst fortsätter ”... men det kommer ju inte att hända ...” (*familjeliv.se*)

De sammansatta verbformerna kan, i enlighet med ”rådande norm”, i denna konstruktion även uttrycka sluten kontrafaktualitet (5), varvid talhandlingen inte är direktiv, det vill säga inte uttrycker en önskan som lyssnaren kan uppfylla.

I de romanska språken används enkel konditionalis motsvarande den svenska ”normbrytande” konstruktionen med sammansatta verbformer (14):

- (14) Fr. Basket/Coupe de France: ”Ce *serait super* de les battre”, annonce Brandon Jefferson avant la finale Elan Béarnais–Strasbourg. (*larepubliquesdespyrenees.fr*, 22.4.2022)

'Basket/Franska mästerskapet: "Det *skulle vara* super att slå dem", säger Brandon Jefferson före finalen mellan Elan Béarnais och Strasbourg. (SVENSK NORMBRYTANDE KONSTRUKTION: "Det *skulle ha varit super om vi hade slagit* dem").'

*Villkorskonstruktioner med kvantifierare
av faktisk närhet (KFN)*

Kvantifierare av faktisk närhet (*KFN*), som tidigare identifierats och definierats för de romanska språken,⁸ ska här kortfattat studeras i svenska under jämförelse med romanska språk. Dessa kvantifierare utgör (en del av) protasis och anger ett tillräckligt villkor för att den axiologiskt markerade aktionen i apodosis ska förverkligas i potentiella villkorskonstruktioner (15) eller skulle ha förverkligats i slutna kontrafaktuella villkorskonstruktioner (16):

- (15) Ett steg till_{KFN} och jag dödar dig! (Om du tar ett steg till_{KFN}, dödar jag dig!)
- (16) Ett steg till_{KFN} och han hade dödat mig. (Om jag hade tagit ett steg till_{KFN}, hade han dödat mig.)

Det teoretiska ramverk som kommer att användas här är kognitiv konstruktionsgrammatik.⁹

En *konstruktion*, som kan vara ett morfem, ett ord, en fras, en sats eller en mening, är en *form-betydelseförknippning* som har befästs i varierande grad genom kognitiv rutinisering och social konventionalisering. Villkorskonstruktioner bildar en mening som innehåller ett antal delkonstruktioner. Konstruktioner och delkonstruktioner representeras på olika nivåer av *schematisering* (abstraktion) och bildar *schematiska nätverk*.

Villkorskonstruktionernas mest schematiska *form* är [P, Q] och deras mest schematiska *betydelse* är [*'p VR q'*] som framgår av tabell 2. På formsidan kan deras syntaktiska form specificeras på en hög schematisk nivå

som *hypotaktisk* (underordnad sats + överordnad sats) eller *parataktisk* (två satser på samma syntaktiska nivå). Konstruktionerna representeras kognitivt hos talare och lyssnare på olika schematiseringsnivåer från den mest schematiska till den minst schematiska, exempelvis i fyra steg (tabell 2:1–4). Konstruktionerna och deras olika schematiseringsnivåer tjänar som mönster vid produktion och tolkning av yttranden.

Tabell 2. Exempel på potentiella och kontrafaktuella konstruktioner med *KFN*.¹⁰

FORM	1. P		Q
BETYDELSE	1. <i>p</i>	<i>VR</i> (Villkorsrelation)	<i>q</i>
<i>Hypotax</i>	2. <i>Om S V X</i>	–	<i>V S X.</i>
	3. <i>Om jag hade tagit KFN</i>	–	<i>hade han dödat mig.</i>
	3. <i>Om du tar KFN</i>	–	<i>dödar jag dig.</i>
	4. <i>Om jag hade tagit ett steg till</i>	–	<i>hade han dödat mig.</i>
	2. <i>V S X KFN</i>	–	<i>V S X.</i>
	3. <i>Hade jag tagit KFN</i>	–	<i>hade han dödat mig.</i>
	4. <i>Hade jag tagit ett steg till</i>	–	<i>hade han dödat mig.</i>
<i>Paratax</i>	2. <i>NF KFN</i>	–	<i>V X.</i>
	4. <i>En minut senare</i>	–	<i>hade det varit för sent.</i>
	4. <i>Ett steg till</i>	<i>och</i>	<i>han hade dödat mig.</i>
	4. <i>Ett steg till</i>	<i>och</i>	<i>jag dödar dig.</i>

Kvantifierare av faktisk närhet och potentialitet

Potentiella konstruktioner med *KFN* är hypotaktiska – *om*-sats (17) eller omvänd ordföljd (*V S*) (18) – eller parataktiska, syndetiska (med bindeordet *och*) (19) eller asyndetiska (utan *och*):

- (17) Hotet till vännen: ”*Om du säger ett ord till slår jag dig på käften*”. (arvikanyheter.se, 20.1.2022)
- (18) *Säger du ett ord till om Kalle, slår jag till dig*. (Helena von Zweigbergk, *Fly mig*, Norstedts 2006)

- (19) *Jag sätter pekfingret mot avtryckaren. ”Ett steg till och jag skjuter.”* (Nathan Larson & Carl Michael Edenborg red., *Stockholm Noir*, Bokfabriken 2016)

Villkorskonstruktioner används för att ”påstå” att det föreligger en villkorsrelation mellan protasis och apodosis. Villkorskonstruktioner med *KFN*, i vilka protasis och apodosis är potentiella, används oftast, förutom för att påstå att det föreligger en villkorsrelation, för att utföra en *indirekt talhandling*: att utsäga ett ”villkorligt hot” (17–19):

Motsvarande konstruktioner i de romanska språken är syntaktiskt, semantiskt och pragmatiskt helt parallella med de svenska när det gäller parataktiska konstruktioner som är syndetiska (med *och*) (20–24):

- (20) **Fr.** *Un mot de plus et je te recouvre de sangsues ! T’as pigé?*¹¹
 ’Ett ord till och jag täcker dig med blodiglar! Förstått?’
- (21) **It.** *Una parola di più e ti sferzo!*
 ’Ett ord till och jag piskar dig!’
- (22) **Sp.** *Una palabra más y te mato.*
 ’Ett ord till och jag dödar dig.’
- (23) **Kat.** *Una paraula més i ets dona morta!*
 ’Ett ord till och du är en död kvinna!’
- (24) **Port.** *Uma palavra mais_{KFN} e mata-os aos dois.*
 ‘Ett ord till och jag dödar er bägge två.’

*Kvantifierare av faktisk närhet och
 slutet kontrafaktualitet*

I kontrafaktuella konstruktioner kan två typer av *KFN* urskiljas: *aktionskvantifierare* (tabell 3) och *intervallkvantifierare* (tabell 4).

Tabell 3: Aktionskvantifierare.

Antalsangivare	Skalenhet	Additions- eller subtraktionsangivare
<i>Ett</i>	<i>steg</i>	<i>till</i>
<i>Ett</i>	<i>ord</i>	<i>till</i>
<i>Ett</i>	<i>poäng</i>	<i>mindre</i>
<i>Några</i>	<i>minuter</i>	<i>till</i>

Den första typen av *KFN* (tabell 3) kvantifierar aktioner på en skala av identiska aktioner ('ta ett, två ... steg till') (25–27) eller antalet kategoriserade tidsenheter ('tre minuter/er/ till') av en viss aktion (28). Antalet aktioner eller tidsenheter är litet:

- (25) *Om han tagit ett steg till [...], så hade han varit död.* (Vilhelm Moberg, *Sista brevet till Sverige*, Bonniers 1959)
- (26) Jag vart så förbannad, *hade hon sagt ett ord till hade jag inte kunnat hållt* käften. (blogg.se, 31.10.2012)
- (27) Jag klarade [körkorts]provet på håret, *ett poäng mindre och jag hade blivit* underkänd ... *Tur!* (familjeliv.se, 26.6.2008)
- (28) Arbrå HK [Handbollsklubb] i lovande hemmapremiär: "Några *minuter till och vi hade tagit det.*" (ljusnan.se, 3.10.2021)

Det markerade axiologiska värdet i apodosi är oftast *negativt* ('vara död', 'inte kunna hålla käften', 'bli underkänd') (25–27), men kan också vara *positivt* ('ta det = vinna matchen') (28).

I den interna uppbyggnaden av aktionskvantifierare (tabell 3) kan en *antalsangivare*, en *skalenhet* och en *additionsangivare (till)* (25–26, 28) eller *subtraktionsangivare (mindre)* (27) urskiljas.

I de romanska språken används olika sammansatta verbformer som betecknar slutet kontrafaktualitet (29), men också en enkel verbform, *imperfekt indikativ (imparfait de l'indicatif)* (30–33), som i detta fall motsvarar de sammansatta verbformerna:

- (29) **Sp.** *Dos palabras más y la habría matado* [SAMMANSATT KONDITIONALIS]
 'Två ord till och han *skulle ha dödat* henne.'
- (30) **Fr.** *J'ai cherché la sortie de secours. Je ne l'ai pas trouvée mais un pompier m'a tiré vers la sortie. Cinq secondes de plus et j'y passais* [IMPERFEKT INDIKATIV].
 'Jag letade efter nödutgången. Jag hittade den inte, men en brandman släpade mig mot utgången. Fem sekunder till och jag *hade dött*.'
- (31) **It.** *Un passo di più e gli Inglesi erano* [IMPERFEKT INDIKATIV] *cacciati dalla penisola.*
 'Ett steg till och engelsmännen *hade jagats bort* från halvön.'
- (32) **Sp.** *Un paso más y me mataba* [IMPERFEKT INDIKATIV].
 'Ett steg till och han *hade dödat* mig.'
- (33) **Port.** *Um passo mais e a "comédia de Bamba" tornava-se* [IMPERFEKT INDIKATIV] *em tragédia.*
 'Ett steg till och "Bambas komedi" *hade vänts* till tragedi.'

I de romanska språken finns en aspektskillnad mellan *perfektiva* och *imperfektiva* enkla dåtidstempus, franskans *passé simple/composé* (*j'y passai/suis passé*) och *imparfait* (*j'y passais*) (30). I svenskan motsvaras dessa två tempus av *preteritum* (*jag dog*). När imperfekt indikativ används i de romanska språken i kontrafaktuella konstruktioner uppstår en begreppskonflikt mellan detta imperfektiva dåtidstempus och villkorskonstruktionens slutna kontrafaktualitet ('hade dött'), som i detta fall härleds från kontexten. Detta definitiva upphävande av möjligheten kan ses som perfektivt och kommer i konflikt med imperfektens imperfektivitet, vilket får till följd att aktionen i protasis framhävs. Detta framhävande gör att denna användning av imperfekt i de romanska språken ofta karaktäriseras som "expressiv".

Tabell 4. Intervallkvantifierare.

Antalsangivare	Intervallenhet	Riktningangivare i tiden eller rummet
<i>En</i>	<i>minut</i>	<i>tidigare</i>
<i>En</i>	<i>stund</i>	<i>senare</i>
<i>En</i>	<i>minut</i>	<i>senare</i>
<i>Ett par</i>	<i>centimeter</i>	<i>högre upp</i>

Den andra typen av *KFN* (tabell 4) kvantifierar ett intervall i tiden ('en, två ... minut/er?') (34–37) eller i rummet ('en, två ... centimeter?') (38) som skiljer en faktisk aktion ('Julgranen föll') från en kontrafaktuell aktion ('Ulla hade fått julgranen över sig'): om julgranen hade fallit en minut tidigare än den gjorde, skulle Ulla ha fått julgranen över sig (34):

- (34) Knappt hade Ulla hunnit lämna bilen förrän julgranen med ett brak föll ner över motorhuven. – *Om det varit en minut tidigare hade jag fått granen över mig.* (*Skånska Dagbladet*, skd.se, 21.1.2010)
- (35) [Kvinna allvarligt skadad vid lägenhetsbrand] När vi kom fram var branden fullt utbruten. *Hade vi kommit en stund senare hade det varit ett helt annat läge. Det kunde ha gått mycket värre än vad det gjorde.* (*Borås Tidning*, 18.10.2014)
- (36) *Det var ett underverk, att ni räddade mig som ni gjorde. En minut senare och det hade varit försent.* (*Illustrerat Magasin*, Årg. 1, 1899–1900)
- (37) Genom att släpa ut den medvetlöse mannen ur den övertända villan blev Lennart Johansson hjälte på tisdagen. Tillsammans med dottern. – *Det var rena turen att hon gick förbi och ringde mig, en minut senare hade det varit för sent, säger Lennart Johansson.* (*expressen.se*, 23.7.2008)
- (38) Knivhugget i passagerarens rygg *kunde ha varit livsfarligt, om det träffat två centimeter längre ned.* Den 26-årige misstänkte svarttaxiföraren åtalas nu för grov misshandel. (*Hallands Nyheter*, hn.se, 12.9.2006)

Aktions- och intervallkvantifierare beledsagas ofta av en axiologisk utvärdering av motsatt axiologiskt värde i förhållande till apodosisvärdet (27, 36–37). Så utvärderas det negativa apodosisvärdet i (36) (*det hade varit för sent*), med en positiv värdering (*Det var ett underverk*) av den faktuelle aktionen (*att ni räddade mig som ni gjorde*). Detta vittnar om att dessa konstruktioner används för att utföra *expressiva talhandlingar*¹² ('uttryck för känslor'), ofta, som i (34–38), för att uttrycka lättnad över att med nätt nöd ha undkommit en fara, en känsla rotad i "överlevnadsinstinkten".

Intervallkvantifierare används enbart i kontrafaktuella konstruktioner, till skillnad från aktionskvantifierare som också används i potentiella konstruktioner (17–24).

Parataktiska konstruktioner som är asyndetiska (utan *och*) är ovanliga och används främst med intervallkvantifierare i svenska (37) och i romanska språk (40). Därför ersätts en dylik asyndetisk konstruktion (40) gärna med en syndetisk (med *och*) parataktisk (41) eller en hypotaktisk konstruktion (42) vid översättning från ett romanskt språk till ett annat romanskt språk.

I de romanska språken används sammansatta verbformer (39) eller "expressiv" imperfekt indikativ (40–43) på samma sätt som med aktionskvantifierare:

- (39) Kat. Salvada, salvada! Encara li tremolen les comes: **un minut més** *i hauria estat* [SAMMANSATT KONDITIONALIS] massa tard.
 'Räddad, räddad! Hennes ben skakar fortfarande. En minut till och det *skulle ha varit* för sent.'
- (40) Fr. Une ronde, murmura Théodore. Dieu soit béni! **dix minutes plus tard**, *j'étais* [IMPERFEKT INDIKATIV] perdu. (Alexandre Dumas)
 'En patrull, mumlade Théodore. Gud vare lovad! Tio minuter senare *hade jag varit* förlorad.'

- (41) **Sp.** Una ronda –murmuró Théodore–. ¡Bendito sea Dios! **Diez minutos más tarde y estaba** [IMPERFEKT INDIKATIV] perdido.
 'En patrull, mumlade Théodore. Gud vare lovad! Tio minuter senare och jag *hade varit* förlorad.'
- (42) **It.** La ronda! sciamò Teodoro. Sia ringraziato il Signore; *se giungevano* [IMPERFEKT INDIKATIV] **dieci minuti più tardi**_{QPF-INT} *io ero* [IMPERFEKT INDIKATIV] perduto!
 'En patrull, mumlade Théodore. Gud vare lovad! *Om de hade kommit* tio minuter senare, *hade jag varit* förlorad.'
- (43) **Fr.** Il est touché au front par le projectile de caoutchouc. **Quelques centimètres plus bas et il perdait** [IMPERFEKT INDIKATIV] un œil.
 'Han träffades i pannan av en gummiprojektil. Några centimeter längre ner och han *hade förlorat* ett öga.'

Slutord

Av de två typer av axiologiskt markerade konstruktioner som studerats här – *konstruktioner med potentiell pluskvamperfekt eller sammansatt konditionalis* och *konstruktioner med kvantifierare av faktisk närhet* – är den första konstruktionstypen språkspecifik, vilket inte hindrar att liknande konstruktioner kan finnas i andra språk: den kan beläggas i norska. I de romanska språken förefaller däremot inte motsvarande konstruktioner finnas. Den andra konstruktionstypen är av allt att döma av universell natur – den kan beläggas i japanska¹³ – men har inte studerats i svenska eller i andra språk än de romanska därför att den inte har identifierats i dessa språk. Det finns därför anledning att utforska kvantifierare av faktisk närhet i andra språk än de romanska i ett typologiskt perspektiv. Ett första alltför kort steg i denna riktning har tagits här.

N O T E R

1. Kratzer 2012, s. 85.
2. Bunzl 2004, s. 855.
3. SAG, IV, s. 466–467.
4. Akatsuka 1985, s. 625. Aktionerna i detta exempel är ateliska, vilket i svenskan skulle ha gett upphov till en potentiell eller öppen kontrafaktuell tolkning (tabell 1:1–3).
5. Kronning 2009b.
6. von Wright 1963. Axiologi studeras också i den praktiska filosofin.
7. SAG, I, s. 29–30.
8. Kronning 2017, 2021, 2023a, 2023b.
9. Langacker 1987; Hoffmann & Trousdale 2013; Kronning 2023b.
10. *S* = subject; *V* = verb; *X* = eventuellt ytterligare satsdel; *NF* = nominalfras.
11. Alla exempel på romanska språk är autentiska, men av utrymmesskäl ges ej referenser till dessa exempel. **Fr.** = franska; **It.** = italienska; **Sp.** = spanska; **Kat.** = katalanska; **Port.** = portugisiska.
12. Searle 1982, s. 54–56.
13. Jag tackar professor Hiromi Yamamura vid Kuysu-universitetet, Japan, för värdefulla upplysningar om japanska.

R E F E R E N S E R

- AKATSUKA, NORIKO 1985. "Conditionals and the epistemic scale", *Language* 61:5, s. 625–639.
- BUNZL, MARTIN 2004. "Counterfactual history. A user's guide", *The American History Review* 109:3, s. 845–858.
- HOFFMANN, THOMAS & GRAEME TROUSDALE 2013. *The Oxford handbook of construction grammar*, Oxford: Oxford University Press.
- KRATZER, ANGELICA 2012. *Modals and conditionals*, Oxford: Oxford University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1987. *Foundations of cognitive grammar*, vol. 1, *Theoretical prerequisites*, Standford: Standford University Press.
- SEARLE, JOHN R. 1982. *Sens et expression. Études de théories des actes de langages*, fransk övers. av Joëlle Proust, Paris: Minuit.
- TELEMAN, ULF, STAFFAN HELLBERG & ERIK ANDERSSON 1999. *Svenska Akademiens grammatik (SAG)*, I–IV, Stockholm: Svenska Akademien.
- VON WRIGHT, GEORG HENRIK 1963. *The varieties of goodness*, London: Routledge.

HANS KRONNINGS SKRIFTER OM
VILLKORSKONSTRUKTIONER

- KRONNING, HANS 2007. "Constructions conditionnelles et discours rapporté. L'expression de l'attitude épistémique du locuteur dans le discours indirect (libre) au passé en français, en italien et en espagnol", manuskript.
- KRONNING, HANS 2009a. "Polyphonie, constructions conditionnelles et discours rapporté", i *Langue française*, Paris: Larousse, s. 97–111.
- KRONNING, HANS 2009b. "Constructions conditionnelles et attitude épistémique en français, en italien et en espagnol", i *Syntaxe & Sémantique 11*, Caen: Presses universitaires de Caen, s. 13–32.
- KRONNING, HANS 2014. "La théorie modale de la polyphonie et les constructions conditionnelles en *si*", *Langages* 193:1, s. 17–31.
- KRONNING, HANS 2017. "Conditionnalité et proximité factuelle", i Merete Birkelund red., *Points de vue. Mélanges offerts à Henning Nelke à l'occasion de sa retraite*, Aarhus: Institut de Communication et de Culture, Université d'Aarhus, s. 23–42.
- KRONNING, HANS 2020. "Mot nya djärva mål i den jämförande romanska språkvetenskapen. Komparativ romanistik som disciplin och forskningsgemenskap – villkorskonstruktioner i franska, italienska och spanska", i Andreas Romeborn & Elisabeth Blad red., *Romanistiken i Sverige. Tradition och förnyelse*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, s. 113–144.
- KRONNING, HANS 2021. "Conditionnalité et expressivité. L'imparfait contrefactuel en français, en italien et en espagnol. Aspects sémantiques et variationnels", i *Actes du XXIXe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Copenhague, 1–6 juillet 2019)*, vol. 1, *Conférences plénières*, red. Lene Schøsler, Juhani Härmä & Jan Lindschouw, Strasbourg: Éditions de Linguistique et de Philologie, s. 41–63.
- KRONNING, HANS 2023a. "Quantifieurs de proximité factuelle et praxématique: *Un instant après le train derailait/aurait déraillé*", *Cahiers de praxématique* 79, s. 1–10.
- KRONNING, HANS 2023b. "Quantifiers of factual proximity and counterfactuality in Spanish and other Romance languages: *Un paso más y me mataba/habría matado*", i Susana Rodríguez Rosique & Jordi M. Antolí Martínez red., *Verb and Context. The impact of shared knowledge on TAME categories*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 149–169.